

VALYUYA BOZORINI TARTIBGA SOLISH.

Ernazarov Nuriddin Elomonovich

Samarqand iqtisodiyot va servis institute "Moliya" kafedrası dotsent professori

Tirkasheva Bahora Sheraliyevna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti 3-bosqich talabasi.

Annotatsiya: *Mazkur maqolada yevrovalyuta bozorining iqtisodiy mohiyati, shakllanish tarixi va rivojlanish bosqichlari ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Xalqaro moliya va valyuta-kredit munosabatlariga oid ilmiy darsliklar hamda o'quv qo'llanmalarda bayon etilgan nazariy qarashlarga tayangan holda, yevrovalyuta bozorining global moliya tizimidagi o'rni, uning likvidlikni ta'minlashdagi roli va foiz stavkalarini shakllantirish mexanizmlariga ta'siri yoritib beriladi.*

Shuningdek, maqolada yevrovalyuta bozorini tartibga solishning o'ziga xos xususiyatlari, bevosita va bilvosita nazorat mexanizmlari, prudensial me'yorlar hamda xalqaro moliyaviy institutlar tomonidan ishlab chiqilgan tamoyillar ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi. Tadqiqot natijasida yevrovalyuta bozorini samarali tartibga solishning ahamiyati va uning global moliyaviy barqarorlikka ta'siri bo'yicha umumlashtirilgan xulosalar shakllantiriladi.

Kalit so'zlar: *Yevrovalyuta bozori, xalqaro moliya bozori, yevrobanklar, yevrodepozitlar, yevrokreditlar, valyuta-kredit munosabatlari, xalqaro likvidlik, foiz stavkalari mexanizmi, banklararo bozor, prudensial nazorat, moliyaviy integratsiya, global moliyaviy barqarorlik.*

KIRISH

XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab xalqaro iqtisodiy munosabatlarning chuqurlashuvi, kapital harakatining erkinlashuvi va transmilliy bank tizimining kengayishi natijasida yevrovalyuta bozori jahon moliya tizimining muhim tarkibiy qismiga aylandi. Ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanishicha, yevrovalyuta bozori — bu muayyan valyutaning o'z mamlakati hududidan tashqarida joylashgan banklar orqali depozit va kredit operatsiyalarida muomalada bo'lishi bilan bog'liq xalqaro pul bozori segmentidir. Ushbu bozor an'anaviy milliy pul-kredit siyosati doirasidan nisbatan cheklangan holda faoliyat yuritishi bilan ajralib turadi.

Xalqaro moliya va valyuta-kredit munosabatlariga oid ilmiy darsliklarda yevrovalyuta bozori global likvidlikni ta'minlovchi, xalqaro savdo va investitsiya jarayonlarini moliyalashtiruvchi muhim mexanizm sifatida baholanadi. Yevrodepozitlar va yevrokreditlar orqali banklar va korporatsiyalar uchun qo'shimcha moliyaviy resurslar shakllanadi, foiz stavkalari esa talab va taklif asosida erkinroq belgilanadi. Shu bilan birga, mazkur bozorning milliy nazorat tizimlaridan nisbatan mustaqil faoliyat yuritishi moliyaviy xavflarni oshirishi mumkinligi ilmiy manbalarda alohida qayd etiladi.

Yevrovalyuta bozorini tartibga solish masalasi murakkab va ko'p darajali jarayon bo'lib, u asosan bilvosita mexanizmlar orqali amalga oshiriladi. Ilmiy manbalarda prudensial me'yorlar, bank kapitaliga qo'yiladigan talablar, likvidlik ko'rsatkichlari hamda xalqaro moliyaviy institutlar tomonidan ishlab chiqilgan tavsiyalar ushbu bozorni barqarorlashtirishning asosiy vositalari sifatida ko'rsatiladi.

Shu bois, yevrovalyuta bozorini tartibga solish amaliyotini ilmiy-nazariy jihatdan o'rganish, uning mexanizmlarini tahlil qilish hamda global moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyatini yoritish mazkur maqolaning asosiy maqsadini tashkil etadi.

Ilmiy adabiyotlarda yevrovalyuta bozori xalqaro pul bozorining alohida segmenti sifatida tavsiflanadi. Uning vujudga kelishi XX asrning 50–60-yillariga to'g'ri kelib, xalqaro savdo hajmining ortishi, transmilliy kompaniyalar faoliyatining kengayishi hamda kapital harakatining erkinlashuvi bilan bevosita bog'liqdir.

Yevrovalyuta bozori mohiyatan ma'lum bir milliy valyutaning (masalan, AQSh dollari, yevro va boshqalar) o'z mamlakatidan tashqaridagi banklarda depozit va kredit operatsiyalarida qo'llanilishi bilan xarakterlanadi. Ilmiy manbalarda bu jarayon "offshor bank operatsiyalari" bilan uzviy bog'liq holda tushuntiriladi. Bunday operatsiyalar milliy pul-kredit siyosati va majburiy rezerv talablaridan nisbatan erkinligi sababli foiz stavkalari bozor tamoyillari asosida shakllanadi.

Yevrovalyuta bozorining asosiy instrumentlari quyidagilardan iborat:

- yevrodepozitlar;
- yevrokreditlar;
- sindikatlashgan kreditlar;
- yevroobligatsiyalar.

Ilmiy darsliklarda ta'kidlanishicha, ayniqsa sindikatlashgan kreditlar yirik loyihalarni moliyalashtirishda muhim rol o'ynaydi. Bir nechta banklarning birlashgan holda kredit ajratishi risklarni diversifikatsiya qilish imkonini beradi.

Yevrovalyuta bozori xalqaro likvidlikni oshirish, moliyaviy resurslarga tezkor kirish imkonini yaratish va kapitalni samarali taqsimlash kabi afzalliklarga ega. Ilmiy manbalarda uning quyidagi ijobiy jihatlari ko'rsatib o'tiladi:

- kredit resurslarining kengligi;
- foiz stavkalarining nisbatan pastligi;
- operatsiyalarning tezkorligi;
- valyuta tanlash erkinligi.

Biroq, mazkur bozor yuqori darajadagi moliyaviy risklar bilan ham tavsiflanadi. Valyuta kursi tebranishlari, foiz stavkasi o'zgarishi, likvidlik inqirozi hamda xalqaro moliyaviy beqarorlik omillari yevrovalyuta bozorida sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, milliy nazorat mexanizmlarining cheklanganligi tizimli xavflarni kuchaytirishi ehtimoli ilmiy tadqiqotlarda qayd etilgan.

Ilmiy adabiyotlarda yevrovalyuta bozorini tartibga solish bevosita emas, balki asosan bilvosita mexanizmlar orqali amalga oshirilishi ta'kidlanadi. Chunki ushbu bozor transchegaraviy xususiyatga ega bo'lib, biror yagona davlat yurisdiksiyasiga to'liq bo'ysunmaydi.

Tartibga solishning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

1. Prudensial nazorat – bank kapitalining yetarliligi, likvidlik ko'rsatkichlari va risklarni boshqarish standartlarini belgilash.
2. Xalqaro standartlar – bank faoliyatini muvofiqlashtiruvchi xalqaro kelishuv va tavsiyalar.
3. Valyuta nazorati va monitoring – transchegaraviy kapital harakatini kuzatish va moliyaviy oqimlarni tahlil qilish.
4. Risk-menejment tizimi – foiz, kredit va valyuta risklarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish.

Ilmiy manbalarda banklarning kapital yetarliligi ko'rsatkichlari va likvidlik normativlari global moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil sifatida baholanadi.

Ayniqsa, xalqaro moliyaviy inqirozlar tajribasi yevrovalyuta operatsiyalarini nazorat qilish va shaffoflikni oshirish zaruratini kuchaytirgan.

Yevrovalyuta bozori global moliya tizimining ajralmas qismi sifatida xalqaro kapital oqimlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha, ushbu bozorning haddan tashqari kengayishi va yetarli nazoratning mavjud emasligi moliyaviy pufaklar va tizimli inqirozlarga sabab bo'lishi mumkin.

Shu bois, yevrovalyuta bozorini samarali tartibga solish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va risklarni baholash mexanizmlarini takomillashtirish global moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur bozorni to'liq cheklash emas, balki muvozanatli va moslashuvchan nazorat tizimini shakllantirish eng maqbul yondashuv hisoblanadi.

Xulosa

Yevrovalyuta bozori zamonaviy xalqaro moliya tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u transchegaraviy kapital harakatini jadallashtirish, xalqaro savdo va investitsiya jarayonlarini moliyalashtirish hamda global likvidlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur bozor milliy pul-kredit siyosati doirasidan nisbatan mustaqil faoliyat yuritishi sababli yuqori darajadagi moslashuvchanlik va resurslar harakatchanligiga ega.

Shu bilan birga, yevrovalyuta operatsiyalarining kengayishi valyuta, foiz va likvidlik risklarining ortishiga olib kelishi mumkin.

Ayniqsa, xalqaro moliyaviy inqirozlar tajribasi ushbu bozorni samarali nazorat qilish va prudensial tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini ko'rsatdi.

Ilmiy manbalarda bank kapitali yetarliligi, likvidlik normativlari, risk-menejment tizimi hamda xalqaro moliyaviy hamkorlikni kuchaytirish yevrovalyuta bozorini barqaror rivojlantirishning asosiy omillari sifatida baholanadi.

Umuman olganda, yevrovalyuta bozorini to'liq cheklash emas, balki uni muvozanatli, shaffof va xalqaro standartlarga mos ravishda tartibga solish global moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vahobov A.V., Xajibakiyev Sh.X., Tursunov M.Sh. Xalqaro moliya. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019.
2. Vahobov A.V., Jo'rayev A.S. Xalqaro valyuta-kredit munosabatlari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018.
3. Abdullayeva Sh.Z. Bank ishi. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020.
4. Mullajonov F.M. (tahriri ostida). Bank tizimi va moliyaviy bozorlar. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
5. Qodirov A., Teshaboyev A. Xalqaro iqtisodiy munosabatlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016